

Budapest egyesítésének 100 éves évfordulójára a Magyar Tudományos Akadémián 1973. október 24-26. között külföldi kutatók részvételével tudományos ülésszakot rendezett a Magyar Tudományos Akadémia Várostörténeti Albizottsága, a Magyar Történelmi Társulat, a Budapest Főváros Levéltára és a Budapesti Történeti Múzeum.

Ennek a konferenciának a rangját nemcsak a főváros egyesítésének centenáriumi ünnepei közé való sorolás adta meg, hanem a tudományos jelentőségét növelte, hogy ez a konferencia volt a felszabadulás óta az első széles kitekintésű várostörténeti kutatások, eredmények és problémák összefoglalója.

Terjedelemben is jelentős anyagot tehát azért közöljük le a "Tanulmányok Budapest multjából" c. évkönyvben, hogy így mind a szakemberek, mind a széles olvasóközönség számára rendelkezésre álljon a konferencián elhangzott előadások, hozzászólások és viták anyaga.

A konferencia plenáris ülésén és kapitalista-szocialista szekcióban folytatta tanácskozását. Az előadások és az azt követő viták széles alapon elemezték a városegysítés előtti gazdasági, társadalmi, politikai, művelődési és kulturális problémákat, s mélyebb alaposággal tették meg ezt az 1873-as Pest, Buda, Óbuda egyesítése után. Az előadások jelentős része az európai összehasonlítási alapról kiindulva vizsgálta a fenti kérdéseket és így túllépve a szűk, hungarocentrikus várostörténetiráson, mutatta be Budapest életének jelentős 100 esztendejét és izgalmasan, eredményesen tárta a nyilvánosság elé.

Sokszor hangoztatott, s valóban közismert Budapest szerepe az ország életében és fejlődésében. Komoly érdeme a konferenciának, hogy erről az alapról kiindulva nemcsak Budapest nemzetközi helyzetét, hanem sokszor az egész Osztrák-Magyar Monarchiában, majd a Horthy-Magyarországon s végül a Népi Demokratikus Magyarországon betöltött szerepét is meghatározta.

A konferencia taglalta a nemzetközi agglomerációs összehasonlításokat a főváros viszonylatában, melynek hazánkban eddig nem sok előzménye volt. Elemezte részletesen a centenárium előtt, s az évfordulóra megjelent munkákat, melyek sorából kiemelkedik a Budapest Főváros Levéltára kiadásában megjelent "Források Budapest multjából" c. négykötetes munka és a Fővárosi Tanács kiadásában, a Budapesti Történeti Múzeum szerkesztésében megjelenő "Budapest története" hat kötetes sorozatának eddig megjelent első két kötete, amely 1686-ig tárgyalja a város egyesítése előtti korszakokat.

A konferencia Budapest városépítésének és topográfiájának fejlődéséről beszélve megállapította, hogy a budapesti agglomeráció szerkezetének fejlesztése olyan szükségsszerűség, melynek révén a részben spontánul kialakult és fejlődő településhalmaz tervszerűen fejlődő településrendszerré alakulhat át. De természetesen mindez csak akkor történhet meg, ha a jövőbeni átépítések megőrzik a mult történetét és városépítészeti értékeit. A konferenciának ez a megállapítása, melyet tudományosan, sokoldaluan bizonyított, rendkívül tanulságos a város politikai vezetésének, mert éppen a napjainkban folyó hatalmas lakótelepek építésénél, a fővárosi tömegközlekedés korszerű megteremtésénél gondos tervezéssel kell megőrizni a régi főváros történeti emlékeit. Kétségtelenül ennek a munkának sokkal nagyobb a költségvetési kihatása, de mindezek ellenére erre kötelezi a város vezetését annak az évezredek kulturának a tisztelete, amelyet fővárosunk területén élő népek teremtettek a ma emberének kulturális horizontjának szélesítésére és erre kötelezi a szocialista lokálpatriotizmus a nemzeti értékek megőzésére.

Komoly vita alakult ki az urbanizációval járó problémák hazai és külföldi megítélésének kérdésében. E kérdésben is alapvető konkluzióként az kristályosodott ki, hogy a kapitalista urbanizációval szemben az összrakosság érdekeit egyeztető szocialista urbanizáció teljes kibontakozásának vagyunk tanui, de csak úgy, ha figyelembe vesszük a sajátos történelmi mult és jelen igényeit.

A két szekció munkája nemcsak kiegészítette egymást, hanem a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális témákat kapitalista és szocialista relációban, mindkét szekcióban megvitatták.

Sokoldaluan elemezték Budapest centrális szerepét 1945-ig. A jelzett időpontig a Budapestre centralizált politikai és gazdasági funkció következtében, az iparnak egyedül a fővárosban történő gyors fejlődése folytán a falu és város ellentétét ez a helyzet eltorzította és kiélezte, magában hordva a kapitalista nagyvárosi fejlődés összes szociális ellentmondásait. Kétségtelen, hogy a főváros centrikusság a felszabadulás után is elég sokáig megvolt és bizonyos mértékben még ma is beszélhetünk erről, mégis a felszabadulás óta eltelt 30 esztendő hihetetlen mértékben meggyorsította a vidék iparosítását és kulturális életének fejlődését. Alapvetően megszűnt ezen a téren Budapest monopolisztikus helyzete.

Sokoldalú vita elemezte Budapest társadalmát a századfordulótól a felszabadulásig. A társadalmi mozgalmak megoszlottak részben a Városházán belüli, ugynevezett községi politikára, részben a Városházán kívüli pártpolitikára, amelyek egyrészt összefüggtek egymással, de igen sokszor ellentétesek is voltak. Budapest politikai története önmagában nem egy város, hanem az ország története is. A felszabadulás után a fővárosi várospolitiká hordozói a demokratikus pártok lettek. 1950 és 1960 között már jól érzékelhető volt a várospolitikai folytonosság és a szocialista berendezkedés kezdetei: Nagy-Budapest megteremtése, a Fővárosi Tanács megalakítása, valamint a hosszútávú, várospolitikai kérdésekkel részletesen megtervezett elvek és módszerek kidolgozása. 1960 után pedig napjainkig már előtérbe kerülnek a modern szocialista várospolitikai követelményei és távlatai.

Rendkívül fontos eredményei a várostörténeti konferenciának azok a részben nagyvolumenű, részben még rész kérdésekre vonatkozó megállapítások, kutatások, amelyeket a budapesti népességi koncentráció növekedésének folyamataira és tényezőire, a népmozgalmi tendenciákra, a fővárosnépesség demográfiai arculatának jelenlegi és jövőbeni változásaira, azok előidézőire tettek.

Széleshorizontú előadások vizsgálták a főváros művelődés és kulturális élet kérdéseit. Érdekes és élénk vita alakult ki a két kultúra, az ún. "intézményes kultúra" és "a spontán kultúra" kialakulásáról, ellentétükről és egységükről. A két kultúrát sokan 1945-ig jó és rossz szeműen akarták egyesíteni, de mivel a társadalmi bázisuk tendenciája szembenállt, ezen kísérletek csak a szocialista kultúrforradalom folyamatában lehettek eredményesek.

A konferencia egyik legfőbb tanulsága, hogy a főváros történetének kutatásában szükséges a társadalomtörténeti közelítés pontosítása. Az azonban a jelenlegi tudományos eredmények alapján is vitathatatlan, hogy Budapest a Habsburg abszolutizmus ellenére, elsősorban saját erejéből vált végérvényesen tulajdonképpen már a reformkorban az ország tényleges fővárosává, Vállalkozó szellemű lakói, a munkásosztály és a radikális értelmiség tette Budapestet a századfordulóra a magyar progresszió központjává, sőt 1919-ben - ha rövid ideig is - a világ leghaladottabb társadalmi rendszerének, forradalmának második központjává. E forradalmi, progresszív folyamatosságnak, hagyománynak a főváros munkássága és értelmisége komoly tartalékait őrizte meg a két világháború között, melyek hozzájárultak 1945 tavaszán a szocialista eszmék megvalósításához.

A várostörténeti konferencia évkönyvünk e kötetében közölt rendkívül széles, sokoldalú anyagával, el- és megvitatott kérdéseivel - szerény véleményünk szerint - komoly sorvezetőt jelent Budapest történetének további kutatásához.

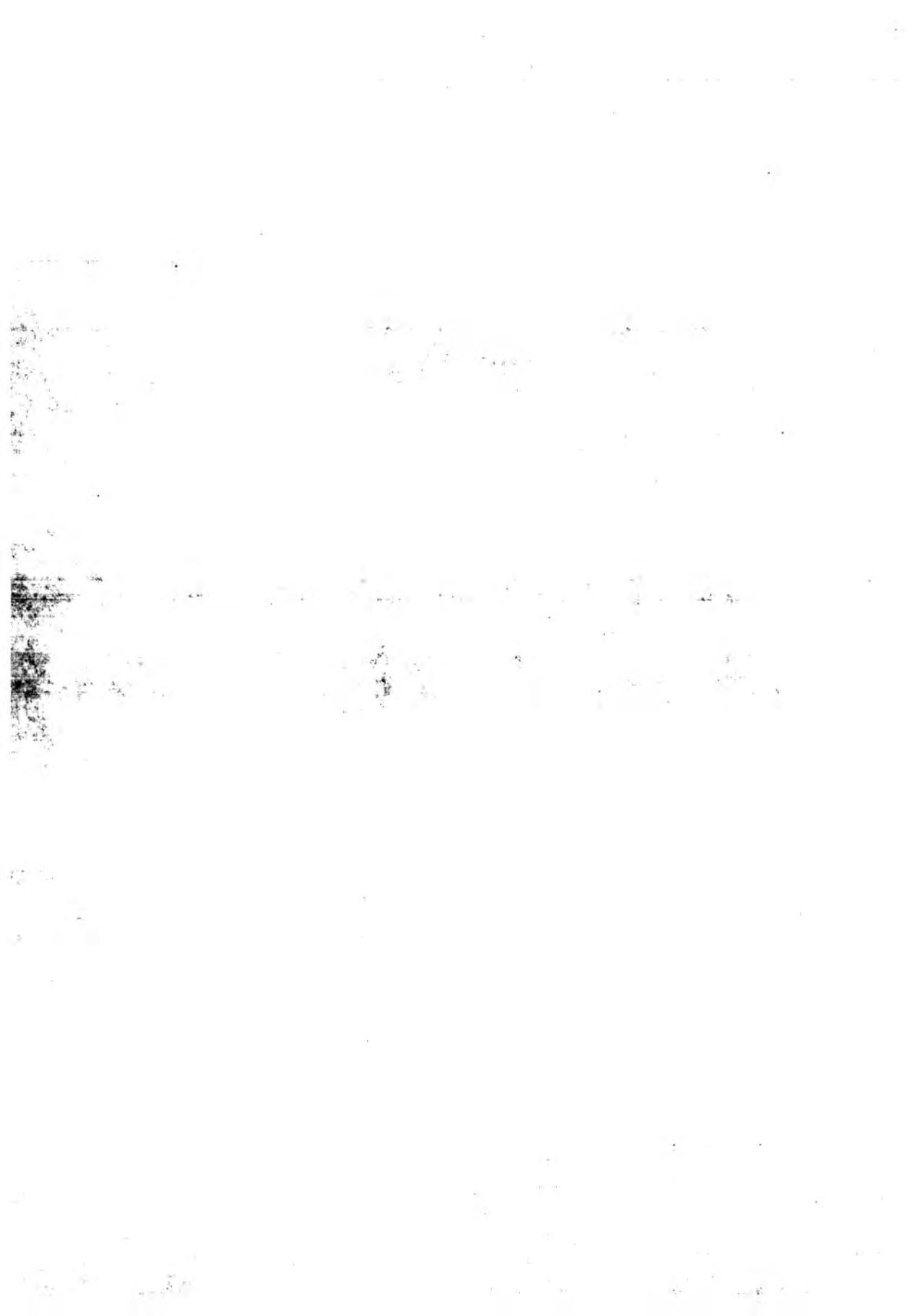
A konferencia anyagát olvasva feltétlenül felmerül az emberben a gondolat: várostörténeti kutatásunk számára nemcsak centenáriumi jubileumkor van szükség a tudományos eszmecserére, hanem ünnepi alkalmak nélkül is minél gyakrabban kell gondolatokat váltanunk.

A szerkesztőbizottság nevében ezúton mondok tisztelettel köszönetet a konferencia minden egyes külföldi és hazai előadójának, a vitában résztvevőknek értékes, tudományos munkájukért.

dr. Horváth Miklós

**Az 1973. október 24-26. között Budapest egyesítésének
100 éves évfordulójára rendezett
nemzetközi várostörténeti konferencia anyaga**

MEGNYITÓ ÜLÉS

HORVÁTH MIKLÓS

a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója

Engedjék meg, hogy szeretettel és tisztelettel üdvözöljem Önöket a várostörténeti konferenciánkon a Magyar Tudományos Akadémia Várostitörténeti Albizottsága, a Magyar Történelmi Társulat, a Budapest Főváros Levéltára és a Budapesti Történeti Múzeum nevében.

Holnap lesz száz éve, hogy ténylegesen létrejött Pest, Buda, Óbuda egyesítéséből Budapest, hazánk fővárosa.

A feudálkapitalista strukturájú Magyarországnak Budapest adta meg a kapitalista vonást. A történelmi körülményekből természetesen következett, hogy Budapest lett nemcsak a magyar munkásmozgalom bölcsője, hanem száz év történelmi küzdelmei után a Magyar Szocialista Munkáspárt vezette munkásosztály történelmi győzelmének, a magyar proletárdiktaturának is a szocialista fővárosa.

Budapest várostörténetének, jelenének és jövőjének sokoldalú tudományos vizsgálatára, elemzésére tartjuk a konferenciánkat. Engedjék meg, hogy ebből az alkalomból szeretettel üdvözöljem Erdey-Gruz Tibor akadémikus elvtársat, a Magyar Tudományos Akadémia elnökét, Szépvölgyi Zoltán elvtársat, a Budapesti Fővárosi Tanács elnökét, országgyűlési képviselőt, Köpeczi Béla akadémikus elvtársat, a Magyar Tudományos Akadémia főtákarát és Farkasinszki Lajos elvtársat, a Budapest Fővárosi Tanács elnökhelyettesét. Ugyancsak tisztelettel köszöntjük a várostörténeti konferenciánkon résztvevő külföldi történészeket, s kívánjuk, hogy általában a várostörténet, s különösen Budapest története szempontjából hasznosan cseréljünk gondolatot, és érezzék jól magukat hazánkban.